

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 13/3 2024 s. 986-1002, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**ÇÖZÜMLEMESİ İSİM + YARDIMCI FİİL ŞEKLİNDE YAPILAN BİRLEŞİK FİİL
SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ: İSİM FİİL TAMLAMASI**

Bahri KUŞ*

Geliş Tarihi: 14 Şubat 2024

Kabul Tarihi: 14 Haziran 2024

Öz

Bu makalede dilcilik literatürümüzde birleşik fiil adıyla anılan ve çözümlemesi yaygın olarak isim + yardımcı fiil şeklinde yapılan unsurlar ele alınmıştır. Bahsi geçen konu, birkaç çalışma haricinde genellikle hep aynı şekilde incelenegelmıştır. Mevcut anlayışa göre *etmek*, *kılmak*, *olmak* gibi fiiller bu teşkillerde yardımcı unsur olarak görev almakta ve önlerindeki ismi fiilleştirmektedirler.

Birleşik fiil konusu, Türk dilinin ekleşme düzeni bakımından ele alındığında sorunlu ve çelişkili tarafları bulunan bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Çözümlemesi isim + yardımcı fiil şeklinde yapılan birleşik fiil teşkillerinin Türk diline hâkim olan ekleşme kültürüne göre ele alındığında sonucun böyle bir çözümlenmeye imkân vermediği anlaşılmaktadır.

Kelime kelime karşıtlığında, yer ödünçlemeli örnekler dışında, daima yardımcı unsurun önce, asıl unsurun ise sonra telaffuz edilmesi Türk dilinin en eski ve yerleşik bir kuralıdır. Buna göre *yardım etmek* gibi bir kuruluştaki yardım kelimesi yardımcı unsur, etmek ise asıl unsurdur. Bu düzenin Türk dilindeki karşılığı birleşik fiil değil, tamlayanı isim, tamlananı fiil olan tamlamadır.

Anahtar Sözcükler: Birleşik fiil, yardımcı fiil, tamlama.

**SOLUTION OF THE COMPOUND VERB PROBLEM WHICH IS
ANALYZED IN THE FORM OF NOUN + AUXILIARY VERB: NOUN
VERB COMPLEMENT**

Abstract

In this article, the elements that are commonly analyzed as noun + auxiliary verb, called compound verbs in our linguistic literature, are discussed. The subject in question has generally been examined in the same way, except for a few studies. According to the current understanding, verbs such as *etmek*, *kılmak*, *olmak* serve as auxiliary elements in these formations and verbize the noun in front of them.

The issue of compound verbs appears before us as an issue with problematic and contradictory aspects when considered in terms of the suffixation order of the Turkish language. When the compound verb formations, whose analysis is made in the form of noun + auxiliary verb, are considered according to the aggregation culture that dominates the Turkish language, it is understood that the result does not allow such an analysis.

* Dr. Öğr. Üyesi; Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahrikus@sakarya.edu.tr

In word-by-word contrast, it is the oldest and well-established rule of the Turkish language that, except for examples of borrowing, the auxiliary element is always pronounced first and the main element is pronounced later. Accordingly, in an organization such as yardım etmek, the word yardım is the auxiliary element and etmek is the main element. The equivalent of this order in the Turkish language is not a compound verb, but a phrase whose complement is a noun and its complement is a verb

Keywords: Compound verb, auxiliary verb, determinative group.

Giriş

Birleşik fiil konusunun dilcilik literatürümüzde ve buna bağlı olarak da eğitim öğretim süreçlerinde genel olarak iki başlık hâlinde verildiği gözlenmektedir: a) İsim türünden bir kelimeyle *etmek, eylemek, olmak ve kılmak* yardımcı fiillerin birleşmesinden meydana gelenler: *yardım etmek, namaz kılmak* gibi. b) İki fiilin bir fiilimsi eki ile birleşmesinden meydana gelenler: *yazadurmak, gelivermek* gibi.

Bu ikili sınıflamanın dışında, anlamın değişmesi suretiyle deyimleşmiş birleşik fiiller de söze konu edilmektedir. Ancak konuyu içeren çalışmalarda da gerek bu tasnifin gerekse konunun işlenişinin ve sunulan açıklamaların büyük oranda ortaklaştığı görülmektedir.

Bu çalışmada yukarıda verilen tasnifin ilk maddesinde yer alan isim ve yardımcı fiillerin bir araya gelerek oluşturdukları dile getirilen unsurlar ele alınacaktır. Bu unsurların, birleşik fiil; müstakil herhangi bir fiilden farklı olmayan *et-, eyle-, kıl-* vs. fiillerinin yardımcı fiil olmadıkları, Türk diline hakim olan ekleşme kültüründen hareketle ispatlanmaya çalışılacaktır. İki ayrı fiilin bir fiilimsi ekiyle bir araya gelmesiyle oluştuğu söylenegelen birleşik fiiller önceden yayımlanan bir çalışmamızda (Kuş, 2018) ele alındığı için aynı konuyu burada yeniden ele almayacağız. Burada sadece tasvir fiilleri olarak da bilinen bu yapılarda yer alan ve *asıl fiil + yardımcı fiil* olarak çözümlenen unsurların *kelime±ek* ekleşmesinden başka bir şey olmadığını söylemekle yetineceğiz.

Birleşik fiilleri yapı ve anlam özelliklerine göre a) *bir isim ve et-, ol-, kıl- gibi yardımcı fiillerden meydana gelenler* b) *iki fiilin birleşmesiyle oluşanlar* c) *sıfatfiil ile ol- yardımcı fiilinin birleşmesiyle oluşanlar* ve d) *bir veya birden fazla isim soylu kelimenin bir esas fiille birleşerek anlam kaymasına uğrayıp kalıplaşmasıyla oluşan birleşik fiiller* olmak üzere dört sınıfta inceleyen Korkmaz, bazı araştırmaların birleşik fiillerin yalnız ilk iki grupta olanlar üzerinde yoğunlaştığını belirterek bu durumun yanlışlığına işaret eder (2007b, s. 260). Bununla birlikte anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiillerin şekilce bir isim ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzediklerini belirtir. Fakat anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiillerdeki isim unsurunun sabit kalmaması, isim grubu hâlinde de kullanılması ve işletme ekleriyle genişletilebilmesi dolayısıyla ilk gruptan ayrıldığını ifade etmektedir (2007b, s. 262).

Birleşik fiil, konuyla ilgili sözlük çalışmalarında ad veya ad soylu kelimelerle yardımcı fiillerin birleşmesinden ve bir fiilin yardımcı fiille bir araya gelerek oluşan söz öbeği veya fiil türü olarak tarif edilmektedir (Korkmaz, 2007, s. 46; Karaağaç, 2013, s. 204).

Fiil birleştirmelerinin (birleşik fiillerin) Türkçede yeni kelime yapma yollarından biri olduğunu belirten Korkmaz, birleşik fiilleri *bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleri* olarak tarif etmiştir (2003, s. 791).

Birleşik fiil başlığı altında ve *isim + yardımcı fiil* çözümlemesine dayalı olarak ele alınan teşkillerin gramer çalışmalarında benzer şekilde incelendiği görülmektedir (Ergin, 2002, s. 386; Bilgegil, 2009, s. 268; Gencan, 2007, s. 370; Ediskun, 2007, s. 243; Sev, 2001, s. 3; Savran, 2001, s. 140; Korkmaz, 2003, s. 150; Karaağaç, 2009, s. 156, 2012, s. 471, Börekçi, 2019, s. 161; Eker, 2005, s. 475; Karabeyoğlu, 2010, s. 4; Karahan, 2005, s. 73-74; Kültürel, 2018, s. 19; Özkan ve Sevinçli, 2009, s. 57; Özkan, Toker ve Aşçı, 2016, s. 76; Delice, 2007, s. 24-25; Daşdemir, 2014, s. 44-46).

İsim + yardımcı fiil şeklinde olduğu söylenegelen birleşik fiillerde kullanılan yardımcı fiiller genellikle et-, eyle-, kıl-, ol-, yap- şeklinde ifade edilmektedir.¹ Bu genel kabulün dışında Karabeyoğlu, müstakil birer fiil olmakla birlikte kimi fiillerin belirsiz veya hâl ekli isimlerle anlamca kaynaşmak ve birleşmek suretiyle cümledeki görevlerinde meydana gelen zayıflama neticesinde yardımcı fiil hüviyetine büründüklerini ifade etmektedir. Çalışmada (2010?, s. 31-133) anılan şekilde yardımcı fiil olanların ilave edilmesiyle oluşan yardımcı fiil listesi şu şekildedir: aç-, al-, bul-, bulun-, çek-, çık- dur-, düş-, et-, eyle-, geç-, geçir-, gel-, i-, kal-, kıl-, ol-, tut-, ver-, yap-.

Yardımcı fiil oldukları konusunda genel bir görüş birliğinin hakim olduğu *ol-*, *bulun-*, *et-*, *eyle-* ve *yap-* fiillerinin anlam ve işlev bakımından birbirlerinin yerini tuttıkları fikrinin (Ergin, 2002, s. 386) de birleşik fiil konusundaki muhteviyatın niçin aynı kelimeler üzerinde yoğunlaştığına dair fikir vermesi bakımından burada kaydedilmesi gerekmektedir.²

Birleşik fiil konusu, Türk dilinin ekleşme düzeni bakımından ele alındığında sorunlu ve çelişkili tarafları bulunan bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Çözümlemesi *isim + yardımcı fiil* şeklinde yapılan bu teşkillerin Türk diline hâkim olan ekleşme kültürüne göre ele almadan önce cevaplarının mevcut literatürden alınması gereken ve sayılarının artırılmasının da mümkün olduğu bir takım sorular bulunmaktadır. 1. İsim+yardımcı fiil şeklinde teşkil edildiği kabul edilen örneklerde niçin çoğunlukla et-, eyle-, ol-, kıl- gibi fiiller yer almaktadır? Bu fiilleri diğerlerinden ayıran nitelikler nelerdir? 2. *Yardım etmek*, *teşekkür etmek*, *namaz kılmak* gibi örnekler birleşik fiil sayılırken *bilet almak*, *abdest almak*, *kitap okumak*, *fiş kesmek*, *sınıf geçmek*, *oje sürmek*, *radio dinlemek*, *tuz katmak*, *ağaç dikmek*, *ev açmak*, *sofra kurmak*, *borç istemek*, *fatura ödemek*, *mektup yazmak*, *sıra beklemek*, *işaret koymak*, *satır atlamak*, *es vermek*, *dikiş atmak*, *merhem sürmek*, *sigara içmek*, *kanal değiştirmek*, *bulaşık yıkamak*, *oy kullanmak*, *şarkı söylemek*, *ev almak*, *araba almak*, *miras kalmak*, *parfüm sıkmak*, *kolonya dökmek* ... gibi misaller niçin bu sınıfa girmemektedir ya da girmekte midir? 3. Bir ses, şekil ve anlam olayı olan birleşmenin³ şartları verilen örneklerde ne dereceye kadar sağlanmaktadır? 4. Yardımcı fiil ayrı bir kelime türü müdür? 5. Yardımcı fiil, kelime veya ek değilse üçüncü bir gramer unsuru mudur? 6. İsim + yardımcı fiil olarak çözümlenen yukarıdaki örneklerin *eve gelmek*, *sınavdan çıkmak* gibi örneklerle ne gibi bir yapı farkı bulunmaktadır?

¹ Korkmaz; etmek, eylemek, olmak ve kılmak dışında bunların eyleyen durumlarının geliştirildiği şekilleri olan ettirmek, edilmek, edinmek, olunmak, kılınmak ile bulmak ve buyurmak fiillerini de ilave eder (2003, s. 534).

² Yapısında isim-fiil bulunan birleşik fiillerin ele alındığı bir çalışmada (Ergönenç Akbaba, 2007, s. 93) asıl fiile eklenen -mAyA ekleşmesiyle oluşan isim-fiile bak-, başla-, çalış-, değ-, dur-, giriş-, gör-, kalk- koyul-, sevket-, uğraş-, yelten- yardımcı fiillerinin eklenebildiği belirtilmiştir.

³ "Hanumeli" birleşik bir kelimedir. Hanım ve el kelimeleri arasında bir ses olayı olarak ulanma meydana gelmiştir. Aralarındaki telaffuz aralığı süresinin iki kelime arasındaki süreden bir kelimenin iki hecesi arasındaki süreye kadar kısalması ile iki ayrı kelime yerine bir kelime olmasıyla bir şekil olayı gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan bu kelimede artık ne hanım ne de el söz konusudur. Üçüncü bir anlam olarak bir çiçek adının anlaşılması da bir anlam olayıdır.

Birleşik fiillerin bir tarafı olarak çözümlemesi yapılan yardımcı fiilin tanımı, konunun mahiyeti bakımından önemli olsa da yapılan tariflerin bir denklem içermekten ziyade mevcut durumu tasvir ettikleri görülmektedir. Gramer Terimleri Sözlüğü (2007, s. 241) ve Güncel Türkçe Sözlük'te isim türünden bir kelimenin fiilleştirilmesinde ve tasvir anlamı katan fiiller şeklinde tarif edilen yardımcı fiilleri, Karaağaç, esasen belirli bir anlamı olan fakat anlam genişlemesine uğrayarak ve yapım eki gibi işlev gören fiiller olarak ifade etmiştir (2013, s. 859). Korkmaz da *namaz kılmak*, *hesap yapmak*, *göç etmek* gibi teşkillerde yardımcı fiil olarak tavsif edilen *kıl-*, *yap-*, *et-* fiillerinin işlevinin önündeki ismi fiil durumuna getirmek olduğunu belirtir (2007b, s. 260)⁴. Baydar da *et-*, *ol-* gibi fiillerin kullanıldığı teşkillerin birleşik fiil olmadığını söz konusu fiillerin birer yüklemleştirici olmalarından hareketle bu unsurların birleşik fiil başlığı altında değerlendirilmesi yerine ekfiil / cevheri fiil / yüklemleştirici(ler) başlığı altında incelenmesini teklif eder (2013, s. 55, 64).

Özellikle başka dilden alınan isimler ile kurulan teşkiller üzerinden *et-*, *eyle-*, *ol-*, *kıl-* gibi fiillerin önlerindeki isimleri fiilleştirdikleri de çalışmalarda söz konusu edilmektedir. Örneğin *hayal kurmak* ve *düşlemek* (*düş kurmak* da olabilir) örnekleri üzerinden bir paradigma dizisi yakalanarak bu yaklaşım gerekçelendirilebilir. Ancak isim olan kelime ister başka bir dilden alınsın ister alınmasın konuşucusunun karakterini de bünyesinde taşıyan dilin hakim ekleşme kültürü, bu teşkilleri ek sınıfıyla veya kelime sınıfıyla kullanışa geçirebilir. Bu durumda kelime ile eki, müstakil ve birbirine karşı kesin ölçülerle karşıtlandırmış ve her aşamada bunu ispatlayabilen Türk dilinde kelime ve ekten ibaret olan gramer unsurlarının karşıtlık ilişkileri ile bir çözümleme yapılmasının gerekliliği yine ilk sırada bulunmaktadır. Nitekim *göçmek* ve *göç etmek* örnekleri için isim olan *göç* ile fiil sınıfına dahil olan *göç-*'in karşıtlandırılmasında hâlihazırda bir *göç-* fiili varken niçin *göç etmek* teşkiline ihtiyaç duyulduğunu fiilleştirme ile açıklamanın konunun dilcilik kültürüne katkısı olmayacaktır. Keza *görevlendirmek* ile *görev vermek* dizileri için de aynı durum geçerlidir. “*Müdür muavini olarak Orhan Bey'i görevlendirdi.*” ile “*Müdür muavinliği görevini Orhan Bey'e verdi.*” cümlelerindeki nüans bu şekilde bir kullanımı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, tüm nüanslarıyla birlikte tamamen aynı anlamı taşıyan unsurların bir arada bulunması, dil sisteminin ekonomik boyutuna uymamaktadır. Verici, alıcı ve bağlam gibi ana etkenlerin şekillendirdiği bildirişimin gereği olarak nüanslar için, kimi zaman vurgu yoluyla gerçekleşmesi⁵ de dahil olmak üzere, farklı teşkillerin/şekillerin kullanılması bir sistem olan dilin yapısal niteliklerindedir.

Çözümlemesi isim + yardımcı fiil şeklinde yapılan birleşik fiiller üzerinde genel olarak fikir birliğine varılmış görüşlerden biri de asıl anlamın isim üzerinde olduğudur. Örneğin *yardım etmek* gibi bir kuruluştaki asıl anlam yükünün *yardım* kelimesinde olduğu ifade edilmektedir (Ergin, 2002, s. 387; Korkmaz, 2003, s. 792; Karaağaç, 2013, s. 859; Daşdemir, 2014, s. 44).

Bu meselenin hâlli için esasen son derece eski ve yerleşik kurallarının rahatlıkla tanıklanabildiği Türk dilinin *kelime ile kelime* ve *kelime ile ek* ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi ve elde edilen sonuçların örnekler üzerinde tatbik edilmesi gerekmektedir. Kelime

⁴ Korkmaz; ayrıca *aslanağzı*, *hanımeli*, *camgüzeli*, *kadınbudu*, *imambayıldı* gibi örneklerin yanı sıra *erik ağacı*, *badem ağacı*, *salkım söğüt*, *masa lambası*, *duvar saati* gibi örneklerin de aralarında bir şekil ve anlam kaynaşması olduğu gerekçesiyle birleşik fiil olduklarını dile getirmektedir (2007b, s. 261).

⁵ Ayrıca bk. F. Kara, M. Börekçi, 2022, s. 383-402.

ve ekin hem kendi aralarında hem de birbirleriyle olan karşıtlıklarının ele alınmasından önce özellikle *kelimenin* dilcilik literatürümüzdeki işlenişinin de gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kelime için yapılan tarifler, onun anlamı olan bir dil unsuru olduğu konusunda ortaklaşır (Bilgegil, 2009, s. 162; Banguoğlu, 2007 s. 144; Ergin 2002, s. 95; Korkmaz, 2003, s. 6; Eker, 2005, s. 386-387). Kelime, Güncel Türkçe Sözlük'te de “*Bir veya birkaç heceden oluşan, anlamlı ses birliği*” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte yine ortak görüş olarak sayılabilecek bir husus da tek başına anlam taşıyan kelimelerin dışında yalnız başlarına anlam taşımayan kelimelerin olduğudur (Banguoğlu, 2007 s. 152; Ergin 2002, s. 95; Korkmaz, 2003, s. 6; Eker, 2005, s. 386-387).

Kelimeyi *müstakil bir telaffuz şekli ile anlamı bünyesinde barındıran dil unsuru* olarak tarif eden Turan, kelimenin anlamının algılanması için cümle kuruluşunun olması gibi zorunluluğunun bulunmadığına dikkat çeker (2018, s. 100).

Türk diline hâkim olan ekleşme kültüründe kelime, varlığı cümle / tamlama teşekkülü olmadan da algılanabilen, anlam ile kaim olan bir dil unsuru olarak karşımızda durmaktadır. Bir kelimenin içeriğinin yani anlamının idrak edilebilmesi için kelimenin cümle içinde kullanılmasına gerek yoktur.

Kelimenin bir telaffuz şeklini ve anlamı müstakil olarak bünyesinde barındıran özelliği hem ayırıcı hem de birleştirici olan bir ölçütün iki tarafını ortaya koymaktadır: *telaffuz şekli* ve *anlam*. Kelimeler telaffuz şekillerine göre eksiltisiz ve eksiltili; içeriklerine göre de varlık ve hareket anlamlarıyla türlere (iki türe) ayrılmaktadır. “İsim ve fiil türünün bu ölçülerle karşımıza çıkan varlığı, herhangi bir ölçü ile tayin edilemeyen ilave bir kelime türünün iddiasını geçersiz kılar” (Turan, 2018, s. 100).

Kelimeye ihtiyacı olan işlevleri karşılamak üzere eklenen ekler ise dilde daima görev unsuru olarak bulunurlar. Kelimeye karşı yardımcı unsur olarak kelimedenden sonra eklenmek suretiyle işlev görürler.⁶ Bu durum, Turan'ın ifadelerinde karşılığını şöyle bulmaktadır: “Ekleşme dizisinin iki dil unsuru kelime ve ekten ibarettir ve birbirleriyle yapılandırılarak ayırt edilmiştir” (Turan, 2018, s. 100).

Türk dilinin ekleşme dizisinde asıl unsurun başta yardımcı unsur(lar)ın sonda sıralanmasıyla kelime - ek karşıtlığı; yer ödünçlemeli⁷ örnekler dışında asıl unsurun sonda yardımcı unsurun ise başta yer aldığı dizilişlerde ise kelime – kelime karşıtlığı ortaya çıkmaktadır. Kelime kelime karşıtlığında, yer ödünçlemesi yoluyla, yardımcı unsur - asıl unsur şeklindeki telaffuz sıralamasının asıl unsur - yardımcı unsur şeklinde dizilmesi de mümkündür: “*Eve geldim.*” yerine “*Geldim eve.*” gibi. Bu durumda dikkat edilmesi gereken nokta, sabit olan vurgu yerinin kelimeler tarafından ödünç olarak kullanılmasıdır. Yapı bakımından aralarında herhangi bir fark bulunmayan yukarıdaki cümlelerde kelimelerin yüksek / düşük vurgu yerlerini

⁶ *Düşeyazmak, sabaha kadar* gibi kimi ekleşme örneklerinde bazı eklerin (-e, +a) eklendikleri kelimeye değil de sonraki kelimeye karşı işlev gördüklerine dair fikirler de söz konusudur. bk. Delice, 2009. Öncül ek olarak tavsif edilen bu ekler için verilen örneklerden ilkinde zarf fiil işlevindeki -e eki kendinden sonraki kelimeye doğru işlev göremez. Zira kendinden sonraki unsur olan yaz- şekli bu ekleşmede kelime değil bir fiil şeklinin ek olarak görevlendirilmesinden ibaret olan bir ektir. *keleyorurmen, ol kuştururrol* ekleşmelerinde bu durum görülmektedir. Ölçü anlamına gelen kadar kelimesinin bir tamlayan ile başka bir kelimeye karşı tamlayan olarak görevlendirilmesinden ibaret olan diğer durumda da yani sabaha kadar örneğinde yer alan +a şekli kadar kelimesine karşı görevlendirilmemiş, eklendiği ismi cümlenin devamındaki bir fiile karşı görevlendirmiştir.

⁷ Yer ödünçlemesi için bk. Turan, 2011; Parlak, 2023.

ödünçledikleri görülür. Yer ödünçlemeli bu örneklerin her ikisinde de yardımcı unsur *ev*; asıl unsur ise *gel-* kelimeleridir.⁸

Kelime ve ekin dışında üçüncü bir gramer unsurunun olmamasına karşın *yardımcı fiil* adıyla işlenegelen unsurların müstakil bir fiil (yani kelime) iken anlam içeriğinin zayıflaması/boşalması gibi sebeplerle görev unsuru hâline dönüştüğü kabul edilmektedir. Bu kabulde başlıca iki sorun görünmektedir: 1. Yardımcı fiil olarak anılan ögenin artık anlam unsuru olmadığı hâlde hâlâ *kelime* olarak değerlendirilmesi. 2. Yardımcı fiil olarak gösterilen *et-*, *eyle-*, *kıl-*, *ol-* gibi fiillerin içerikleri/anlamları olan “yapmak, işlemek, gerçekleşmek” gibi anlamların sözü edilen teşkillerde yok sayılması.

Kelimenin doğuşundan itibaren bir anlamla kaim olması, onun yapısal özelliklerinden biridir. Buna mukabil ek ise ortaya çıktığı andan beri (kökeni itibarıyla bir kelime şeklinin ek olarak görevlendirilmesi de dahil: *yori-* > *yor vb.*) görev unsuru olarak kullanılan bir dil unsurudur ve bu da ekin yapısal özelliklerindedir. Mevcut literatürün büyük bölümünde anlam unsuru (yani kelime) olmayan yardımcı fiilin ek olarak tavsif edilmesi de söz konusu değildir. Başka bir deyişle anlam yükü olmayan fiil şekillerinin ek olarak kullanılmasına değin bir çözümleme de yapılmamıştır.⁹ Bu kerte, sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği belirli olmayan, kelime ile ek arasında üçüncü bir gramer unsurunun tasavvur edilmesine kadar uzanabilecek bir yaklaşımdan söz edilebilir. Bir fiil şeklinin (fiilin değil) ek olarak görevlendirilmesi yani anlam içeriğine sahip olmayan bir morfemin görev unsuru (ek) olarak kullanılması Türk dili için yabancı bir durum değildir. Nitekim *-(I)yor* morfemine kaynaklık eden *yori-*; *+i-* morfemine kaynaklık eden *er-*; *+Dir* morfemine kaynaklık eden *tur-* ve *geliver-*, *yazabil-*, *gidedur-* ekleşmelerindeki *ver-*, *bil-* ve *dur-* fiil şekillerinin ek olarak görevlendirilmesi Türk dili için olağan bir durumdur.¹⁰ İsim + yardımcı fiil şeklinde çözümlemesi yapılan teşkillerdeki fiiller için böyle bir durum söz konusu olmadığına göre bu unsurların kendi başına anlam yükü olmamakla beraber aynı zamanda kelime hüviyetinde değerlendiriliyor olmaları, bu unsurların ele alınışındaki çelişkili duruma işaret etmektedir.

Kelimenin anlam unsuru olması, onun görev unsuru olarak kullanılamayacağı anlamına gelmez fakat bu aşamada gözden kaçırılmaması gereken nokta şudur: Kelimenin anlamı ile görevlendirilmesi arasındaki ilişki *art zamanlı* bir ilişkidir. Turan, tamlamanın anlamın / kelimenin sonradan görevlendirilmesiyle oluşan dil unsuru olarak kelimedenden ayrı bir dil unsuru olduğunu belirtir (2015, s. 619). Yani bir kelimenin anlamının olabilmesi veya bu anlamın algılanabilmesi onun herhangi bir görevde kullanılmasını gerektirmez. Zaten kelimenin en bilinen niteliklerinden biri de bir cümle teşekkülü olmadan da algılanabilen bir anlama sahip olmasıdır. Kelimenin bir tamlamada tamlayan veya tamlanan görevleriyle kullanılması sahip olduğu anlamın yardımcı veya asıl unsur olarak görevlendirilmesini göstermektedir. Kelimenin anlamı ile görevlendirilmesi arasındaki art zamanlı ilişkinin takip edilmemesi kelimenin türü ile görevi arasındaki farkı ayırmamak gibi başka sorunlara da sebep olabilmektedir.

⁸ Ergin bu düzeni şu şekilde ifade etmiştir: “Türkçenin bu kanuna dayanan kelime sırası ancak, o da kelime guruplarının bir kısmı ile cümlelerde olmak üzere, nazımda ve geçici olarak değişebilir. Vezin, kafiye ve ahenk zarureti ile nazımda şekil bakımından geçici olarak yerlerini değiştiren unsurlar kelime gurupları ve cümlelerdeki asıl çekim şekillerini ve asıl sıra içindeki mânâ ve fonksiyonlarını yine muhafaza ederler. Hangi sırada olurlarsa olsunlar şiir okunurken yine asıl normal sıraları içinde anlaşılır, idrak edilirler. Çünkü Türkçe düşünme sisteminde kelime sırasının temeli bahsettiğimiz kaidedir” (2002, s. 375).

⁹ Bir kelime şeklinin ek olarak tasarruf edilmesine yönelik bir tespiti olmasa da Baydar (2013, s. 55, 64) anılan fiillerin ekfiil / cevheri fiil / yüklemleştiriciler başlığı altında incelenmesini önermektedir.

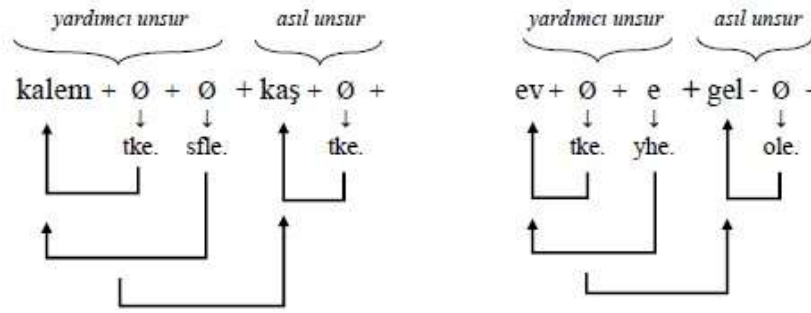
¹⁰ Konunun gramerleşme çerçevesinde ele alınışı hakkında bk. Topçu, 2023.

Kelimenin müstakilen sahip olduğu anlamı ile cümlede bir unsurken kazandığı görevi karıştırılmıştır ve bu görevinden ötürü ayrı bir kelime çeşidi sayılmıştır: beyaz gelinlik tamlamasının birinci unsuru bir renk adı iken bu anlamı ile gelinliği niteleme görevini yapması bir görevlendirme olduğu hâlde bu görevinden ötürü isim soylu sıfat çeşidi icat edilmiştir. Zamir, zarf, edat... çeşitleri de buna benzer varsayımlarla icat edilen kelime çeşitleridir (Turan, 2015, s. 80).

Niteleme işleviyle kurulan tamlamalar bu hususta açıklayıcı bir örnek kümesini teşkil edebilir. Zira bazı isimler dilimizde büyük ölçüde başka isimleri nitelemek için kullanılmaktadır. Bu yoğunluk bazen öylesine yüksek bir frekansa ulaşmış olmaktadır ki kelimenin üstlendiği görevin kelimenin türü olarak algılanmasına sebep olmaktadır.

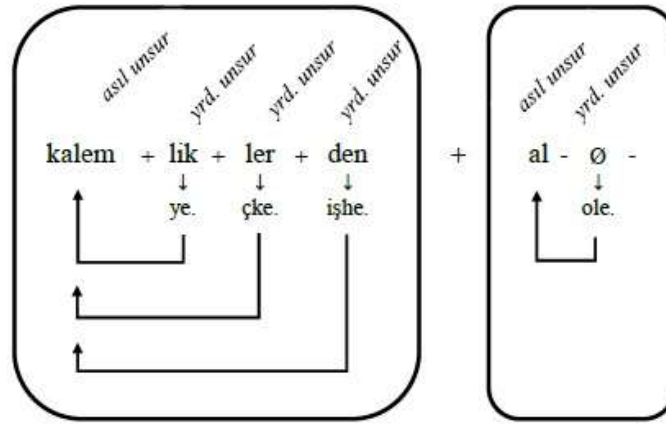
Özellikle renk ve sayı isimleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu isimlerin kullanım frekansları genellikle başka isimleri nitelemek üzere görevlendirilmelerinde yoğunlaşmaktadır¹¹: *kırmızı kalem, yeşil elma, beş gün, üç kişi* gibi örneklerdeki *kırmızı, yeşil, beş* ve *üç* kelimelerinin türü birçok kaynaktan sıfat olarak verilmektedir.

Morfolojik yer ödünçlemesinin olmadığı, kelimenin kelimeye karşı görevlendirildiği eklemelerdeki yardımcı unsur - asıl unsur dizilişi ve kelime - ek karşıtlığındaki asıl unsur - yardımcı unsur dizilişi hem bir öncelik sonralık karşıtlığını hem de telaffuz sırasını göstermektedir:

Durum kelime kelime karşıtlığında böyleyken kelime ek karşıtlığında asıl unsur başta yardımcı unsur sonra yer almaktadır. Böyle bir ekleşme dizisinde, tek anlam ögesi olduğundan bu unsurun başta olması, anlaşılması öncelikli görülen unsurun sıralamasına uygun olarak gerçekleşmektedir.

¹¹ “Sadece şekilden hareket edildiği için karıştırılan sıfatlama ekleri ile yapım eklerinin durumu bunun tipik bir örneğidir. Bu sorunun temelini, sıfat / vasıflandırma / belirtme unsurunun kelimeye ait bir anlam çeşidinden sayılması ve bunun da sıfatlama eklerinin yapım eki sanılmasına yol açması oluşturur. Sıfat bir görev değil kelime türü olarak belirlendiği ve sıfatlama ekleri kelimedenden/anlam kökünden bağımsız telakki edilmediği için yapım eklerinden sayılmış, bu da sıfat tamlamasının sıfat türünden bir ismin eksiz tamlayanyla kurulan tamlama çeşidi olarak görülmesi sonucunu doğurmuştur” (Turan, 2016, s. 518).

Kelime ve ek dışında üçüncü bir kategori bulunmadığına göre isim + yardımcı fiil şeklinde çözümlemesi yapılan *yardım etmek* gibi eklemelerdeki unsurların kelime ve kelime veya kelime ve ek olmaktan başka bir seçenekleri söz konusu değildir. Bu eklemelerde *et-* fiil şekli ek olarak görevlendirilmediği için geriye sadece kelime ile kelime karşıtlığı seçeneği kalmaktadır. Bir kelimenin başka bir kelimeye karşı görevlendirilmesi yoluyla teşekkül eden *tamlama*, burada da meydana gelmekte ve *yardım etmek*, **yardımcı unsuru isim; asıl unsuru fiil** olan bir *tamlama* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hâl böyle iken gramer çalışmalarının hemen bütününde, tamlama konusu, her iki unsuru isim olan ve belirli işlevlerle sınırlandırılmış bir dil unsuru olarak işlenmekte olduğundan tamlamanın konumuzu ilgilendiren kısımlarını ifade etme gereği ortaya çıkmaktadır.

Türk dilinde anlam kökü ile (yani bir kelime ile) meramın ifade edilmesinin mümkün olmadığı veya yeterli görülmediği durumlarda teşekkül eden dil unsuru tamlamadır. Tamlama, kelimenin kelimeye karşı görevlendirilmesi ile meydana gelmektedir. Bir kelimenin başka bir kelimeye karşı görevlendirilmesi, bir anlamın başka bir anlama karşı görevlendirilmesidir ve bu görevlendirilme, kendi doğası gereği, eş zamanlı yapılmaktadır. Kelimenin üstlendiği görev, içinde bulunduğu teşkil ile sınırlıdır. Bir kelime, bir tamlamada tamlayan (yardımcı unsur), başka bir tamlamada ise tamlanan (asıl unsur) olabilir: *renkli kazak / kazağın rengi* gibi.

Tamlamayı oluşturan unsurlar yani kelimeler bir anlam içeriğine sahiptirler. Bu, anlamsız kelime tavsifini geçersiz kılan bir durumdur. Kelimenin içeriği olan anlam, geniş bir söylemle ya varlık ya da harekettir.¹² Varlıkları karşılayan kelimeler olarak isim; hareketleri karşılayan kelimeler olarak da fiil kelimenin iki türünü oluşturmaktadırlar. İçerik olarak birbirinden farklı olan bu iki tür aynı zamanda şekil bakımından da birbirlerinden farklıdırlar. İsim, şekilce eksiltisiz, fiil ise eksiltili telaffuz şekilleriyle birbirlerine karşı yapılandırılmışlardır. Hem içerik hem de şekil bakımından karşıtlık oluşturan bu iki tür dışında tasavvur edilen kelime türlerinin de bu ölçütlere uyup uymadıklarının tespiti, eğer uymuyorlarsa ayrı bir tür oluşturmadıkları ortaya çıkacaktır. Bu husus ayrıca, dil çalışmalarındaki kelime türleri başlığının da bir sorunsal olarak ele alınması gereken konulardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

¹² “Sözlükteki yapılar, varlık (genellenmiş varlık) ve eylemlerin (genellenmiş olma - yapma) adlarıdır” (Karaağaç, 2013, s. 794).

Tamlamanın kelimenin kelimeye karşı görevlendirilmesi suretiyle teşkil edilen bir unsur oluşu; kelimenin de isim ve fiil olmak üzere iki türünün bulunması tamlamanın gerçekleşme biçimleri bakımından ortaya şu dağılımı çıkarmaktadır: 1. İsim (+) isim tamlaması: *mavi gök* 2. İsim (+) fiil tamlaması: *yardım etmek* 3. Fiil (+) fiil tamlaması: *koşarak gelmek*¹³ 4. Fiil (+) isim tamlaması: *koşan çocuk*¹⁴.

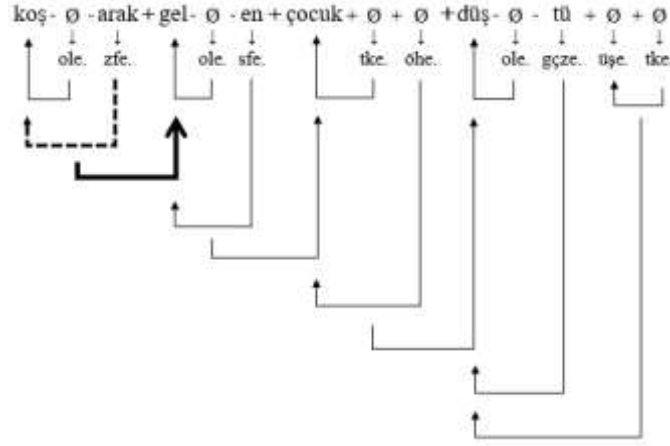
Tamlama, yukarıdaki teşkillerden hangisiyle oluşursa oluşsun tamlama yapısı özelliğini korumaktadır. Zira *yapımın* bir unsuru meydana getiren tüm nitelik ve niceliklerin toplamı olduğu göz önüne alındığında yukarıda sıralanan gerçekleşme biçimlerinde yer alan kelime türlerinin farklılığı ayrı bir yapıya işaret etmediği ortaya çıkar.

Tamlamayı oluşturan kelimeler, türleri ne olursa olsun, aralarında iki kelime arasında olabilecek kadar bir telaffuz aralığı süresi ile sıralanırlar. Yer ödünçlemeli örnekler hariç olmak üzere, yardımcı unsur / tamlayan önce, asıl unsur / tamlanan ise sonra telaffuz edilmektedir. Bu dizilişte tamlayanın/yardımcı unsurun önce telaffuz edilmesi dikkati çekmektedir. Bu durum, dilin mütemmim cüzü olan, kullanıcısının dünyayı idrak etme ve düşünme biçimine dair ipuçlarını da barındırmaktadır. Tam(am)layan unsur, tam(am)lanacak olan unsuru çeşitli açılardan sınırlandırmaktadır. Ayırıcı olanın öne çekilmesi kendisinden sonra gelecek olan asıl unsuru daha baştan sınırlandırmış, belirlemiş olmaktadır. Bu sayede muhatabın dikkati bir yönde toplanarak asıl unsurun anlaşılmasına sıra gelmektedir. Başka bir deyişle, anlaşılması öncelenen unsur önce telaffuz edilmektedir. Örneğin *kırmızı kalem* örneğinde *kalem* asıl unsurdur fakat sıfat görevini üstlenmiş olan *kırmızı* tamlayanı önce telaffuz edilerek kalemden önce *mavi*, *beyaz*, *siyah* ... vb. nitelikleri değil *kırmızı* olana dikkat çekildikten sonra asıl unsur ifade edilmektedir. Ve bu durum, temel bir fizik kuralı eşliğinde işlemektedir. Önce telaffuz edilen önce duyulur ve önce anlaşılır.

Tamlamanın hem tamlayan hem de tamlanan unsuru müstakil bir kelime olabileceği gibi aynı zamanda tamlama hâlindeki isim veya tamlama hâlindeki fiilden de oluşabilir. Bu şekildeki unsurların kendi içlerinde birden çok tamlamadan oluştukları gözlenir.

¹³ Bu örnek, kelime kelime ilişkisi düzeninde *gelmek* (asıl unsur / tamlanan) ile bu fiilin nasıl yapıldığını bildiren *koşarak* (yardımcı unsur / tamlayan) arasındaki bir tam(am)lamayı örneklemektedir. Bununla birlikte bu misal, meramın bir kelime ile ifade edilmesinin yeterli görülmediği durumlarda ortaya çıkan tamlamanın diğer gerçekleşme biçimlerinden yapıca bir fark göstermemekle birlikte sadece tamlamayı meydana getiren kelimelerin türleri bakımından bir fark arz eder. Ayrıca yaygın dilcilik literatüründe tamlamaların cümlede tek bir öge gibi değerlendirilmesine sıklıkla vurgu yapılır. Bu tespit, tamlamaların sadece bir kelime türüyle oluşturulabileceğini söylememekle birlikte söz dizimi açısından yerinde bir tespittir. Konunun detaylandırılması için şu örnekler verilebilir: “*Kırmızı başlıklı kız kurdun tuzağına düşüyordu*” cümlesinin öznesi tamlama hâlinde bulunan bir isimdir (*kırmızı başlıklı kız*) ve söylenildiği gibi tamlama (*kırmızı* kelimesi *başlık* kelimesini nitelemiş ve *kırmızı başlık* tamlaması kurulmuş ve ardından *kırmızı başlık* tamlayanı *kız* tamlananını nitelemiştir) müstakil bir öge gibi değer kazanmakta ve işlev görmektedir. “*Koşarak gelen adam vapura yetişemedi.*” cümlesinin öznesi de tamlama hâlinde bulunan bir isimdir ve yine tek bir öge gibi değer kazanmıştır. İlk örnekle arasındaki fark tamlamayı oluşturan diğer kelimelerin hareket içerikli olmasıdır. Bu cümledeki *adam*, *gelen adam* değil *koşarak gelen adam*dir. *Koş-* fiili kendisi gibi bir fiil olan *gel-* fiilini zarf-fiil eki vasıtasıyla tamamlamış ve ortaya *koşarak gel-* tamlaması çıkmıştır. *Koşarak gel-* tamlaması da sıfat-fiil ekiyle *adam* tamlananının tamlayanı olmuştur.

¹⁴ Fiil (+) isim tamlaması örneği olarak sunulan bu ekleşmede *koşan* kelimesinin hareket içerikli bir kelime olduğu ve fiilimsi eklerinin ana işlevlerinin şekilce eksiltildiği olan fiilleri anlamlarına müdahale etmeden kullanılış müddeti boyunca eksiltisiz telaffuz şekline aktaran ekler olduğunun belirtilmesi gerekir. Fiilimsi üst işlevi altında eklendikleri fiilleri isimlere karşı sıfat işleviyle görevlendiren sıfatfiil ekleri de bu işlevlerini anlamı değiştirmeden yerine getirmektedir. Fiilimsi eklerini alan fiillerin şekilce isim sınıfında olmalarına karşın bu durum, yapım eklerinin yaptığı gibi, kalıcı bir isim (kalıcı kavram işareti / madde başı) meydana getirmemektedir. Fiillerin yapısını meydana getiren niteliklerinden biri olan eksiltili telaffuz şekilleri, fiilleri cümle içinde kullanabilmek için böyle bir ekleşmeye mecbur etmektedir. Cümle içinde her şartta fiilimsi eklerinden bir alt türü ile kullanılmalılarının sebebi budur.

Tamlama kuruluşundaki bu görevlendirme esası, isim ve fiil ile kurulan tamlamalarda da aynı ilke çerçevesinde gerçekleşmektedir.

“Kürsüye ilk girdiğim zaman bana çok **yardım etti** hoca,” diyor Esin, bu ülkede kızların karşılaştıkları güçlükleri çok iyi biliyordu (Bir Bilim Adamının Romanı, s. 56)

Dil çalışmalarındaki genel kabule göre yukarıdaki metinde geçen *yardım et-*, isim + yardımcı fiilden oluşan bir birleşik fiildir. Bu görüş, *et-* fiilinin taşıdığı anlam(lar)ın ve kelime kelime karşıtlığının yok sayılarak oluştuğu için asıl anlamın *yardım* olduğu gibi kanaat ortaya çıkmıştır.

Aslında ilk ve ortaöğretim süreçlerinden başlayan ve genel bir çözümleme ile sonuçlanan cümle unsurların tespit edilmesi sırasında yürütülen soruşturmalar -zımmen bile olsa- asıl unsurun tespit edilmesi ve ona çeşitli sorular sorulması yoluyla gerçekleşmektedir. Bu yöntemin ayrıntılandırılmasıyla çözümlemenin tüm süreçleri müstakil ve somut olarak tespit edilebilmektedir.

Et-, *eyle-* gibi fiillerin *gerçekleşmek*, *yapmak* gibi anlamlarının yanında sözlüklerde pek çok anlamı kayıt altına alınmıştır. Bu durum, bahsedilen fiillerden örneğin *et-* fiilinin, *yardım et-* gibi teşkillerde asıl anlamının zayıfladığı, boşandığı türünden yaklaşımların aksine bu fiilin anlamının aslında ne kadar geniş bir çerçeveye oturduğunu ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki anlamsızlık bir yana *ne edilir* sorusuna *bina*, *teşekkür*, *halt*, *küfür*, *yardım*, *ayrımcılık*, *sual*, *tabir...* gibi çok farklı anlamlarla cevaplar verilebilmesi bu fiilin çok temel bir anlamı, *gerçekleştirmeyi*, icra edilebilen her şeyle kullanabilme genişliğinin olduğunu göstermektedir.

Birleşik fiil olarak kabul gören unsurların cümle çözümlemelerinde takip edilen sorgulamalar yoluyla ve ekleşme dizisinin karşıtlıklarından hareketle çözümlenmesi, meselenin çözümüne yönelik uygulamalı bir yol sunmaktadır:

a) *Ali Ayşe'ye kitap aldı.*

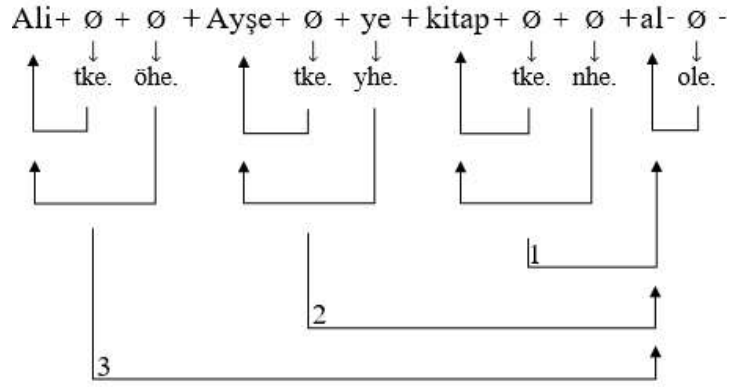
b) *Ali Ayşe'ye yardım etti.*

İlk cümledeki asıl unsur olan *al-* fiiline sırasıyla *ne*, *kime* ve *kim* soruları sorulduğunda alınan cevaplar ile *al-* fiili arasındaki tamlama ilişkisinin birer boyutu ortaya çıkmaktadır:

1. kitap al-

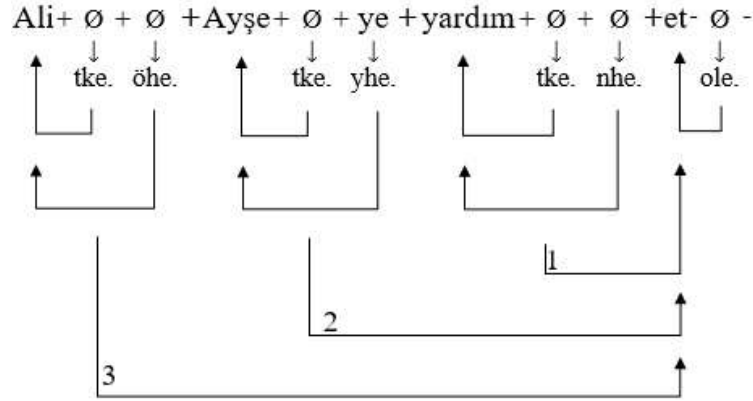
2. Ayşe'ye kitap al-

3. Ali Ayşe'ye kitap al-

Benzer durum ikinci sırada verilen cümle için de geçerlidir. Cümledeki asıl unsur olan *et-* fiiline sırasıyla *ne*, *kime* ve *kim* soruları sorulduğunda alınan cevaplar ile *et-* fiili arasındaki tamlama ilişkisinin boyutları ortaya çıkmaktadır:

1. yardım et-
2. Ayşe'ye yardım et-
3. Ali Ayşe'ye yardım et-

Verilen cümle çözümlenmelerinde kelimelerin ekleri ile olan ilişkilerinin dışında takip edilen yol, kelime kelime karşıtlığıdır. Kelimelerin birbirleriyle olan bu ilişkileri tamlama adı verilen dil unsurunu teşekkül ettirmektedir. Özellikle ikinci cümlede görüleceği üzere *edilen şey* (onlarca, binlerce... seçenekten biri olarak) *yardımdır* ve cümlede ilk unsuru isim, ikinci unsuru fiil olan bir tamlama ile bulunmaktadır.

Kelimeleri anlamlandırırken, daima tanımlanma yani tamlama ile kullanılmaya yatkınlıklarıyla belli bir anlam pratikleri alanını dolduranlarının bu duruma odaklanılmadığı için onların isim olanları edat fiil olanları yardımcı fiil olarak görülmüşlerdir: “Boyun kadar konuş”taki kadar ve “hata et-”teki et- gibi. Hâlbuki kelimeler için yardımcı unsur asıl unsur ayrımı tamlamadaki görevleriyle belirlenebilir, bir kelime çeşidi olarak yardımcılık isnat edilmesi açık bir çelişkidir (Turan, 2015, s. 80).

Bununla birlikte *Ali Ayşe'ye yardım etti* cümlesinde olduğu gibi ve genel kabule göre eksiz hâlde bulunan *yardım* ismi ile *et-* fiili arasında kurulan tamlama ile örneğin *eve gel-* tamlaması arasında da herhangi bir yapı farkı bulunmamaktadır. Zira, bir kelimenin tamlamada bir görevle görevlendirilmesi sırasında kelimeler, yüklendiği görevi icra ederken ihtiyacı olan işlevleri karşılamak üzere belirli ekleri alırlar. Morfofonetik morfofonemik karşıtlıklar

üzerinden şekil ve işlev çözümlemesi yapılabilen bu eklemelerde eklerin telaffuz edilmediği fakat işlevlerinin algılandığı durumlar göz ardı edilemez. Tamlayanı isim, tamlananı fiil olan yardım et- ve eve gel- tamlamalarında isimlerin fiiller karşısındaki durumunu / hâlini göstermekle görevli olan ve bir bakıma isim fiil tamlaması kurmakla görevlendirilmiş bulunan hâl kategorisinin üyeleri ilk örnekte morfofonetik olarak damga (Ø) ile karşılanmasına karşın ikinci örnekte ise +e şekliyle telaffuza yansımıştır.

Bu biçimdeki sorgulamalarla yapılan çözümlemeler başka teşkillerde de aynı şekilde görülmektedir. *Beyaz gömlek, ızgara köfte, iğne oyası, eve geldi, bakarak geçti, ıslanan toprak, pastayı yedi, kan verdi* örneklerindeki asıl unsurlar sırasıyla *gömlek, köfte, oya, gel-, geç-, toprak, ye-, ver-* kelimeleridir ve bu konuda bir görüş ayrılığı da söz konusu değildir. Bu unsurların belirlenmesi sırasında, yukarıda öğretim süreçlerinde de hâlen kullanılmakta olduğuna yer verilen sorgulamalar sırasıyla şöyle yapılmaktadır: *nasıl / hangi gömlek, nasıl köfte, ne oyası, nereye geldi, nasıl / ne şekilde geçti, nasıl / hangi toprak, neyi yedi, ne verdi*. Ayırıcı niteliği anlamaya, dolayısıyla tamlayana yönelik **soruların hepsi asıl unsura, yani tamlanana sorulmaktadır**. Aynı sorgulama yöntemi *yardım etti* örneği için uygulandığında soru “**ne etti**” şeklinde olmakta ve dolayısıyla tamlayanı anlamaya yönelik olarak asıl unsura / tamlanana sorulmuş olmaktadır. Bu durum, Türk dilinin yapısal özelliklerinden biri olan ayırıcı unsurun önce telaffuz edilmesinin Türk düşüncesinde şekillenen ifade etme biçiminin bir algılama ve anlatma yöntemi olarak biçimlendiğini gösteren bir dil zihin ilişkisinin yansıması olarak değerlendirilmelidir. Yukarıdaki sorgulamalarda aksi yönde hareket edilir yani soruların yardımcı unsura sorulur ise sorular sırasıyla *kırmızı ne, ızgara ne, iğne nesi, eve ne yaptı, bakarak ne yaptı, ıslanan ne, pastayı ne yaptı, kan ne, yardım ne* şeklinde olacak ve bu da içerik bakımından sağlıklı sonuç vermeyecektir.

Ekleşme dizisindeki yer ve görevleri bakımından yardımcı unsur (isim) + asıl unsur (fiil) şeklinde oldukları sabit olan *yardım et-, namaz kıl-* gibi teşkilleri birleşik fiil olarak nitelendirmenin temelinde yerleşik, tekrar edilen ve sorgulanmayan bir ön kabulün bulunduğu açıktır. Bununla birlikte *birleşik fiil* lafzı **birleşik kelimenin** bir alt türü olarak algılanmaktadır. Unsurlarının birinin veya ikisinin kendi anlamlarından uzaklaşarak tamamen başka bir anlamı ifade etmek üzere bir araya geldikleri birleşimde üçüncü bir kavram adının ortaya çıktığı gözlenir: *keçiboynuzu* (bitki), *hanımeli* (çiçek), *sarığburma* (tatlı çeşidi). İki kelime arasındaki telaffuz aralığı süresinin bir kelimenin iki hecesi arasındaki kadar süreye inmesiyle bir *ses olayı*, iki kelime iken artık tek kelime şekliyle bir *şekil olayı* ve yeni bir anlamı karşılamak üzere bir *anlam olayı* ile meydana gelen *birleşme* hadisesinin hiçbir aşaması yukarıda verilen örneklerde görülmemektedir. Çalışmasında isim + yardımcı fiilden oluşan birleşik fiilleri inceleyen Baydar da “*Rica ediyorum.*” cümlesinden hareketle *rica etmek* teşkilinin birleşik fiil sayılmaması gerektiğini ifade ederken etmek fiilinin *rica* kelimesinin yanına birleşik fiil oluşturmak için getirilmediğini şayet bu amaçla getirilmiş olsaydı ortak bir kavramı karşılamaları ya da aralarında bir anlam ilişkisi olması gerektiğini soru yoluyla ifade eder (Baydar, 2013, s. 59).

Sonuç

Kelime kelime karşıtlığında kurulan teşkillerde (yer ödünçlemeli örnekler hariç) daima yardımcı unsur önce asıl unsur sonra olacak şekilde bir telaffuz sıralaması söz konusudur. Bu, Türk dilinin çok eski ve yerleşik bir kuralını oluşturmaktadır. Kelime kelime ilişkisinde yardımcı unsur asıl unsur dizilişi (telaffuz sırası) dikkate alınmadan bir çözümün yapılamayacağı muhakkaktır.

Yardımcılık işlevi kelimelere atfedildiğinde bu unsur tamlayandır ve kelime olma niteliklerini sürdürmektedir. Yardımcılık nitelemesinin muhatabı kelime değilse ektir. Kelime ve ek dışında üçüncü bir dil kategorisi de yok ise yardımcılık işlevi kelimelere bir tür olarak atfedilemez durumdadır. Zira yardımcı unsur ve asıl unsur olarak yapılan nitelendirilmeler kelimenin tamlamada üstlendikleri görevlerin adıdır.

Ses, şekil ve anlam olayı barındıran birleşik kelimelerin bu nitelikleri isim + yardımcı fiil şeklinde teşkil edildiği belirtilen unsurlarda bulunmamaktadır.

Tamlamanın *tamamlama* esasına dayalı olarak bir anlam ögesi yerine iki anlam ögesi ile kurulan bir teşkil oluşu ve tamlamanın yalnız bir kelime türünün münavebeli kullanımı ile sınırlandırılmayacağı için bu çalışmaya konu edilen dil unsurlarının tamlayanı isim, tamlananı fiil olan bir *tamlama* oldukları görülmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda, yerleşik ve yaygın hâlde, çözümlemesi *isim + yardımcı fiil* şeklinde yapılan ve birleşik fiil olarak nitelendirilen *tamlamaların* birleşik fiil olarak nitelendirilemeyecekleri kanaatine varılmıştır.

Kısaltmalar

ye.	:	yapım eki
tke.	:	teklik eki
ptke.	:	pronominal teklik eki
çke.	:	çokluk eki
ile.	:	ilgi eki
sfle.	:	sıfatlama eki
bhe.	:	bulunma hâli eki
işhe.	:	işaretleme hâli eki
nhe.	:	nesne hâli eki
nshe.	:	nasıllık hâli eki
öhe.	:	özne hâli eki
yhe.	:	yönelme hâli eki
ole.	:	olumluluk eki
üşe.	:	üçüncü şahıs eki
sfe.	:	sıfatfiil eki
zfe.	:	zarffiil eki
gçze.	:	geçmiş zaman eki

Kaynaklar

- Atay, O. (2018). *Bir bilim adamının romanı Mustafa İnan*. (54. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baydar, T. (2013). İsim + yardımcı fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (49), 55-66.
- Bilgegil, K. (2009). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.
- Delice, H. İ. (2007). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Delice, H. İ. (2009). Türkçenin öncül ekliliği ve Türkçede öncül ek taşıyan yapılar. *Turkish Studies*, 4(3), 703-716.
- Ediskun, H. (2007). *Türk dilbilgisi sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ergöneç Akbaba, D. (2007). Türkiye Türkçesinde yapısında isim-fiil bulunan birleşik fiiller. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 83-95.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Kara, F. ve Börekçi M. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde parçalar üstü ses birimlerinin önemi. *Prof. Dr Kerime Üstünova Armağanı*, 383-402. İstanbul: Efe Akademi Yayıncılık.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karabeyoğlu, A. R. (2010?). *Türkiye Türkçesinde (ad+fiil birleşmelerinde) yardımcı fiiller*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Karahan, L. (2005). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007b). *Türk dili üzerine araştırmalar III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kuş, B. (2018). Tasvir ek fiilinin yapısı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (62), 73-82.
- Kültürel, Z. (2018). *Türkiye Türkçesi cümle bilgisi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, A. ve Toker, M. ve Aşçı, U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi söz dizimi (kelime çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Parlak, A. (2023). *Türk dilinde morfolojik yer ödünclemeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sabahattin Ali (2021). *Yeni dünya*. (38. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Savran, H. (2001). Bir isim ile bir fiilden oluşan birleşik fiiller üzerine yeni görüşler. *Türk Dili*, (596), 140-142.
- Sev, G. (2001). *Etmek fiiliyle yapılan birleşik fiiller ve tamlayıcılarla kullanılışı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 20.01.2024
- Topçu, Ç. (2023). Gramerleşme hakkında. *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 129-137.
- Turan, Z. (2011). Türk dilinin söz diziminde yer ödünçlemesi. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (16-18 Aralık 2010 İzmir) Bildiri Kitabı*, 908-914.
- Turan, Z. (2015). Dilciliğin ana sorunu ve Türk dili. *7. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi (25-30 Ağustos 2015 Kaposvar/Macaristan) Bildiri Kitabı*, 76-83.
- Turan, Z. (2015). Türk dilinde sıfatlama ekleri. *X. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı (28 Eylül-1 Ekim 2015 Saraybosna) Bildirileri*, 616-622.
- Turan, Z. (2016). Tarihi inkişafı sebebiyle dilciliğin türk dilciliğinin seyrine etkisi. *Uluslararası Türk Dünyası'nda İlmî Araştırmalar Sempozyumu (29-31 Mayıs 2016 Celalabat/Kırgızistan) Bildirileri*, 515-521.
- Turan, Z. (2018). Türk dilinin eklerinin sınıflandırmanın esasları. *Türkbilig*, (35), 97-110.

Extended Abstract

In this article, the elements that are commonly analyzed as noun + auxiliary verb, called compound verbs in our linguistic literature, are discussed. The subject in question has generally been examined in the same way, except for a few studies. According to the current understanding, verbs such as etmek, kılmak, olmak serve as auxiliary elements in these formations and verbize the noun in front of them.

Compound verbs are generally defined as verb types that consist of the combination of a noun and an auxiliary verb, or two separate verb forms, or one or more noun words and a main verb, and correspond to a single concept.

In addition, the opinion that the verbs ol-, bulun-, et-, eyle- and yap-, where there is a general consensus that they are auxiliary verbs, replace each other in terms of meaning and function, has also become widespread.

Although the definition of the auxiliary verb analyzed as a side of compound verbs is important in terms of the nature of the subject, it is seen that the definitions describe the current situation rather than containing an equation.

One of the generally agreed upon views on compound verbs analyzed as noun + auxiliary verb is that the main meaning lies in the noun. For example, it is stated that in an organization such as helping, the main semantic load is in the word help.

In order to solve this problem, it is necessary to re-examine the word-word and word-adjunct relationships of the Turkish language, where the very old and well-established rules can be easily witnessed, and to apply the obtained results on examples.

Although there is no third grammatical element other than the word and the suffix, it is accepted that the elements processed under the name of auxiliary verbs are transformed into task elements due to reasons such as weakening/emptying of the semantic content while being an independent verb (i.e. word). There appear to be two main problems with this acceptance: 1. The element referred to as an auxiliary verb is still considered a word even though it is no longer a semantic element. 2. Meanings such as "to do, to process, to come true", which are the contents/meanings of verbs such as et-, eyle-, kıl-, ol-, shown as auxiliary verbs, are ignored in the mentioned formations.

One of the structural features of the word is that it has a meaning since its birth. On the other hand, the affix is a language element that has been used as a function element since its emergence (including assigning a word form as a suffix due to its origin), and this is one of the structural features of the suffix. In most of the existing literature, it is not possible to additionally describe auxiliary verbs that do not have a semantic element (i.e. word). In other words, no analysis has been made regarding the additional use of verb forms that have no semantic load. In this case, we can talk about an approach that is not clear where its boundaries begin and end, and which can extend to the imagination of a third grammatical element between the word and the suffix.

The issue of compound verbs appears before us as an issue with problematic and contradictory aspects when considered in terms of the suffixation order of the Turkish language. When the compound verb formations, whose analysis is made in the form of noun + auxiliary verb, are considered according to the aggregation culture that dominates the Turkish language, it is understood that the result does not allow such an analysis.

In word-by-word contrast, it is the oldest and well-established rule of the Turkish language that, except for examples of borrowing, the auxiliary element is always pronounced first and the main element is pronounced later. Accordingly, in an organization such as yardım etmek, the word yardım is the auxiliary element and etmek is the main element. The equivalent of this order in the Turkish language is not a compound verb, but a phrase whose complement is a noun and its complement is a verb.

In the Turkish language, the linguistic element that is formed when it is not possible or not sufficient to express the meaning with the root of the meaning (that is, with a word) is the phrase. The phrase occurs when the word is assigned to the word. The assignment of one word against another word is the assignment of one meaning against another meaning, and this assignment is, by its very nature, done simultaneously.

The questions that are (should be) followed in sentence analysis of the elements that are generally accepted as compound verbs and the analysis of the elements based on the oppositions of the affixation sequence will be enough to change the current understanding. This situation should be evaluated as a reflection of the language-mind relationship, which shows that the way of expression shaped in Turkish thought by first pronouncing the distinctive element, which is one of the structural features of the Turkish language, is shaped as a method of perception and expression.

Examples such as yardım etmek, göç etmek, hesap yapmak, namaz kılmak, adam olmak, which are stated to consist of nouns and auxiliary verbs in established and widespread forms, follow the order of arrangement that includes the oldest and most established rule of the Turkish language, although there is no borrowing of place, that is, in word-to-word contrast, the auxiliary element comes first, since analysis cannot be made without taking into account the actual element order, since auxiliarity cannot be attributed to words as a type, since the auxiliary element and the main element are the functions of words in phrases, because they do not contain the qualities of the compound word, since they are a phrase whose complement is a noun and whose complement is a verb, they cannot be described as compound verbs.